

Orgaan van de „Vereniging Vrienden van de Zaanse Schans” — Verschijnt 4 x per jaar

Secretariaat: B. Ijskes, Bleekersstraat 34, Zaandam

Postgiro 42940 ten name Nutsspaarbank Zaandam ten behoeve van boekje no. 9343

mei 1966 No. 17

KALVERRINGDIJK 9

bestaande uit de voormalige panden Bloemgracht 21 en Oostzijde 8 te Zaandam

Het is algemeen bekend dat molens, en ook molens in de Zaanstreek vaak werden afgebroken en elders werden herplaatst, zoals b.v. met de Traanroeier is gebeurd, die in 1902 werd afgebroken en op Texel weer werd opgebouwd. Minder bekend is dat dit ook menigmaal met houten huizen gebeurde of met onderdelen ervan.

De verhouding tussen de kosten van het materiaal en de arbeidslonen was omgekeerd aan de huidige. Het loonpeil was laag, terwijl juist het materiaal, het hout, de steen en de pannen verhoudingsgewijs duur waren.

Vaak kwam het voor dat panden enige meters verplaatst werden omdat ze „in de weg” stonden. Nadat er opnieuw geheid was, werd het pand dan met dommekrachten opgevijzeld; er werd een houten raamwerk aangebracht onder de begane groundbalklaag via z.g. vetsleden, rustende op lange leiders. Nadat de leiders dik in het vet of reuzel waren

gezet, werd het huis door middel van lieren daarop langzaam naar zijn nieuwe standplaats getrokken. De bij het huis behorende regenbak moest dan ook verplaatst worden. Zo'n regenbak was een bouwwerk op zichzelf, waarvan men alleen de stenen of houten hals boven de grond uit zag steken.

Enige jaren geleden heeft men enig idee kunnen krijgen van de enorme afmetingen toen de regenbak van het Jagershuis van Zaandam naar het Zaanse Schans werd vervoerd. Dit gebeurde nu per trailer, maar vroeger pompte men de regenbak leeg, zodat deze ging drijven, men groef een sloot en voer hierdoor de bak naar zijn nieuwe standplaats.

Een huis uit de Hoogstraat

Het pand Bloemgracht 21 te Zaandam nu, bleek vroeger gestaan te hebben in Koog a/d Zaan, terplaatse waar op het

ZAAANGEZICHT KOOG $\frac{1}{D}$ ZAAAN.

± 1870.

ogenblik de overtuin van „Zaans Schoon” is gelegen, tussen de panden Hoogstraat 14 en 18. Hier stond vroeger een groot en voornaam pand, eigendom van de familie Honig. Naar de Zaan toe was aan dit pand een zogenaamd „goedjaarsend” gebouw.

Een oude foto, in het bezit van het Zaanlands Museum, in de jaren ± 1870 gemaakt, laat ons de oude situatie zien vanaf de Zaan.

Daar in ons blad geen foto's kunnen worden afgedrukt, is van de foto weer een tekening gemaakt, waarop men het volgende ziet.

Het goedjaarsend begrenst een brede tuin, waarin zwaar geboomte staat, langs de Zaan afgesloten door een houten hekwerk. In het water ervoor drijft een vlot.

Ook bij de buren op het belendende terrein zien we panden tot aan het water staan. Doordat de foto in de zomer is genomen, onttrekt het zware geboomte de achtergevels, van de panden in de Hoogstraat, aan het oog.

We weten dus helaas niet precies hoe de bebouwing van de Hoogstraat er aan de achterzijde uitzag.

Duidelijk echter is de fraaie houten halsgevel met bijenkorf in de top (het handelsmerk van de familie Honig) te zien. Dit deel van het huis is dus blijkbaar in het laatst van de vorige eeuw naar Zaandam overgebracht.

Het andere pand stond vroeger aan de Oostzijde te Zaandam, op de hoek van de Kalverstraat.

Laatstelijk woonde daarin een broodbakker Fa. J. van der Voort, die in een achtergelegen aanbouw zijn bedrijf uitoefende. Evenals het pand Bloemgracht 21, moest het verdwijnen ten behoeve van de aanleg der wegen naar de Beatrixbrug.

Met het belendende pand Oostzijde 10, waarin de stoffeerder de heer Zegers zijn bedrijf uitoefende, en het er tegenover gelegen pand Oostzijde 9, waar generaties lang de familie Terwee woonde, vormde dat het begin van de statig met iepen beplante Oostzijde.

Het pand zelf dateerde uit de 19e eeuw, wat duidelijk te zien was aan de architectuur en de constructie.

Het ontbeert n.l. de houten skeletconstructie, in de plaats daarvan zijn de muren van steen, terwijl ook de afmetingen van de vloerbalken en het kaphout veel geringer zijn dan in de 18e eeuw gebruikelijk was.

Daar noch het pand Bloemgracht 21, noch het pand Oostzijde 8 op zichzelf voor hedendaagse bewoning geschikt was te maken, vanwege de te geringe afmetingen, zijn ze aaneen gebouwd, waardoor een huis ontstond, bestaande uit twee kamers en een keuken op de begane grond en twee slaapkamers op de verdieping.

Voormalig Bloemgracht 21

Toen men dit pand destijds naar Zaandam overplaatste wijzigde men de voorgevel. In plaats van de beide hoekramen maakte men een vlakke gevel en plaatste een voordeur die toegang gaf tot een tegen het pand aangebouwde gang. Ook tegen de andere zijde van het pand had men een aantal kamertjes gebouwd, zodat er langs de weg een brede voorgevel ontstond.

Tijdens de restauratie zijn deze aanbouwen weer achterwege gelaten en de oorspronkelijke hoekramen weer in ere hersteld. Eén der oorspronkelijke hoekramen kon zelfs weer op zijn oude plaats teruggebracht worden, nadat het in Zaandam teruggevonden was op een totaal andere in plaats de voorgevel. Ook de in Zaandam gevonden achterdeur

paste wonderwel in de zijgevel en is waarschijnlijk ook oorspronkelijk.

Bij de herplaatsing in de Zaanse Schans werd de Zaan-kamer weer in de oude vorm teruggebracht. Door de skeletconstructie konden de ramen t.o.v. het wandvlak ruim bemeten worden, zodat het licht alzijdig overvloedig binnenvalt. Het was in deze huizen gezond wonen!

Het lichte en luchtige van deze kamer werd nog ondersteund door de lichtblauwe kleur, afgezet met wit, waarin het was geschilderd. Tegen het vlakke plafond was een gesneden houten rozet aangebracht, uitlopende in bloemslingers.

In deze Zaankamer kon niet gestookt worden, zodat men er alleen in de zomer kon wonen. De stookplaats bevond zich echter in het vertrek daarachter. Uit de dunne vorm van de schoorsteen, die we op de foto ontwaren, valt op te maken, dat zich daaronder geen brede smuiger bevond, maar een eenvoudige nis, waarin het fornuis stond.

Bij de overplaatsing is hier nu een royale woonkeuken gemaakt, annex een toilet en een badkamer.

Vanuit de keuken is nog een kleine schuur te bereiken, waarin de centrale verwarmingsketel is opgesteld.

Voormalig Oostzijde 8

Ook dit pand dateert uit het begin van de vorige eeuw. Zoals reeds werd opgemerkt, ontbrak het houten skelet en bestonden de buitenmuren tot aan de verdiepingbalklaag uit halfsteensmuren van z.g. „drielingen” (dus 9 cm dik), waartegen aan de binnenzijde „driekwartiers” binnenschot (dik 15 mm) was aangebracht.

Aan de voorgevel bevond zich boven de stenen ondergevel een z.g. Broeker voorschot in de vorm van een halsgevel, staande op een kroonlijst, bekroond met een driehoekig fronton en waarvan het lijstwerk ter weerszijden eindigde in stijve „krullen”.

Onder een „Broeker voorschot” verstaat men een houten topgevel, die buiten de dakvlakken uitsteekt. Uit deze benaming zou men kunnen afleiden dat dergelijke voorschoten het eerst in Broek in Waterland zijn gemaakt.

Helaas konden we de oorspronkelijke vorm van de onderpui niet precies bepalen, omdat men er later een winkelraam in had aangebracht.

Toevalligerwijs werd tezelfdertijd in Krommenie een overeenkomstig huis gesloopt, n.l. Zuiderhoofdstraat 127.

Uit dit pand konden de voorkamerramen en de voordeur worden overgeplaatst, alsmede een kwartronde wandkast in de gang en de lage bergkastjes onder de voorkamerramen. Rest ons nog iets mee te delen over het schilderwerk.

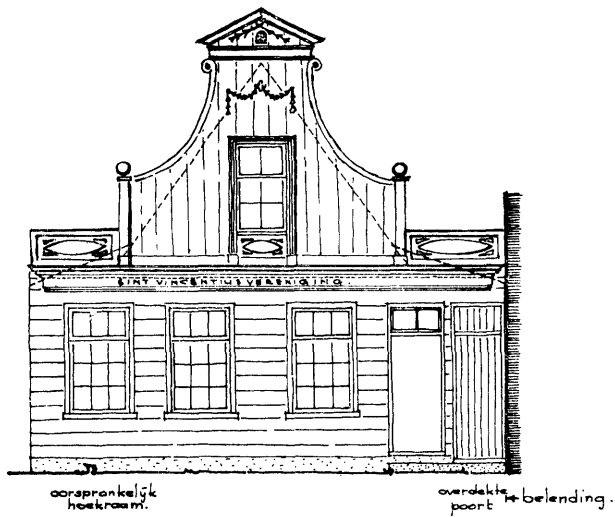
Omstreeks 1830 werd in Nederland de standolie uitgevonden, zodat van die tijd af bijzonder glanzend schilderwerk kon worden gemaakt.

De Zaanse lakstokerijen waren beroemd om hun prima standolie. De Zaanse schildersbazen maakten met deze standolie zelf hun verven klaar en het resultaat was dat men na een halve eeuw of meer nog „zijn pet recht kon zetten” in de glanzend geschilderde houten wanden.

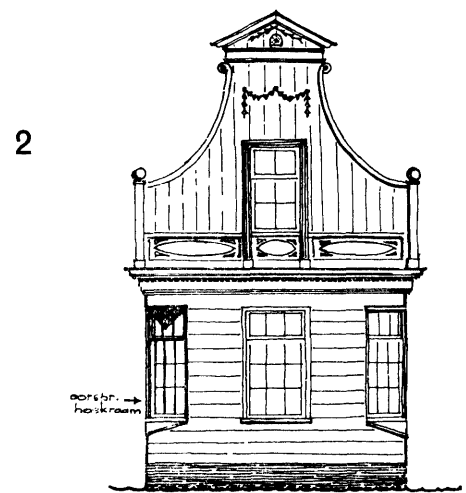
In tegenstelling tot het schilderwerk in de 18e eeuwse panden, die in de Schans zijn overgeplaatst, is al het houtwerk in deze panden in hoogglans geschilderd. De houten schoorsteenmantel in de voorkamer en de lambrisering op de houten wanden van de gang zijn natuurlijk „gemarmerd”, om zo goed mogelijk te gelijken op die van de Amsterdamse grachtenhuizen.

J. Schipper

Tekeningen gemaakt door S. de Jong

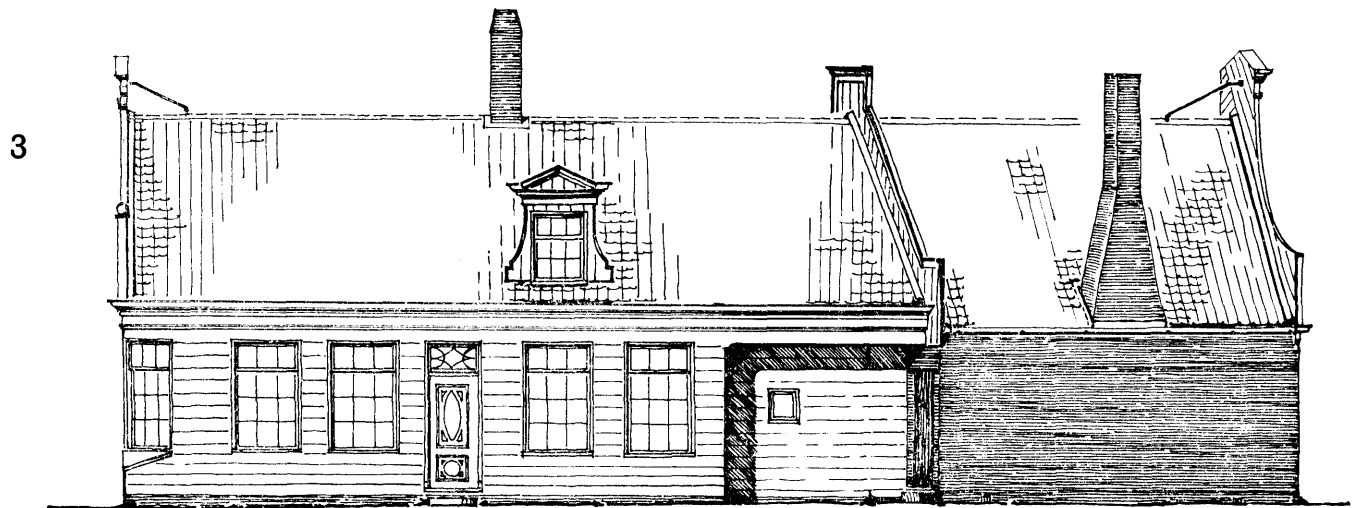

VÓÓR DE RESTAURATIE.
BLOEMGRACHT 21.

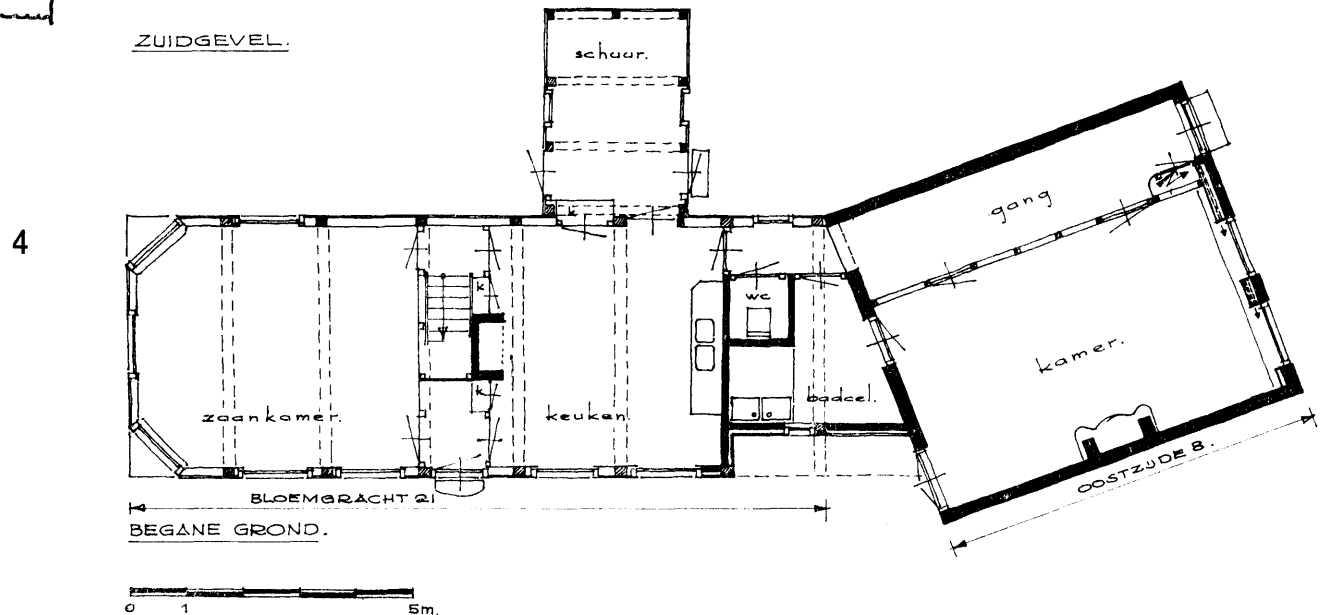

NA DE RESTAURATIE.

0 1 5m.

ZUIDGEVEL.

3 en 4: Zijaanzicht en plattegrond van Kalverringdijk 9.

GOED JAARS ENDJES

Voorheen bouwde men als men een goed jaar in zaken had, weer een eindje aan zijn (houten) woning. Zulk een verlengstuk noemde men een „goed jaars endje”.

* Nog meer buitenlandse belangstelling
Onlangs bracht de directie van de Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer en de directeuren van de A.N.V.V.-kantoren in New York, Londen, Stockholm, Keulen, Brussel, Parijs en Zürich een bezoek aan de Schans. Zij waren hier ter viering van het 50-jarig bestaan van de vereniging. Zij toonden zich zeer enthousiast en zagen uit toeristisch oogpunt vele mogelijkheden.

* Helling en oude loods
De Stichting Zaanse Schans is in het bezit gekomen van een kleine scheepshelling, voorheen deel uitmakende van de scheepswerf firma Wed. K. Brouwer aan het Rustenburg. Ook kreeg de stichting de beschikking over een loods, die mogelijk meer dan een eeuw oud is en van hetzelfde terrein moet verdwijnen. Enkele gereedschappen werden er nog aan toegevoegd.

Men hoopt te zijner tijd loods en helling op te bouwen, b.v. aan het einde van een der paden in de Zaanse Schans, ter herinnering aan de vroegere scheepsbouw.

* Tijdschrift „Noord Holland”
In „Noord Holland”, tijdschrift gewijd aan verleden, heden en toekomst van de provincie, is van de hand van de heer Mars een artikel verschenen over de Zaanse Schans. Uitvoerige beschrijvingen zijn erin opgenomen van de panden die er reeds staan. Het artikel staat in No. 9 van de 10e jaargang. Deze beschrijving is in brochurevorm bij „Voorlichting Zaandam” uitgekomen.

* Schoolstraat 1 van Koog a/d Zaan
Inmiddels is met behulp van twee kraanwagens weer een

gedeelte van een huis naar de Schans overgebracht. Ditmaal betrof het Schoolstraat 1. Ter beveiliging en versteviging had men rondom de gedeelten een raam van stalen balken gemonteerd. De drie ton wegende brokken steen en hout arriveerden zonder moeilijkheden. Later bracht men andere gedeelten over. De opbouw aan de Schans is thans in volle gang.

* Steun van bedrijven
Nog steeds komen er nieuwe ondernemingen die ons streven met een groot bedrag per jaar, gedurende 10 jaar willen steunen.

* Restaurant, voormalig weeshuis Westzaan
Het werk aan deze panden vordert snel en goed. De bouw en inrichting zijn al zeer ver gevorderd. Er wordt naar gestreefd de ingebruikneming te doen plaatsvinden op 1 september a.s. Zoals bekend komt aan de oever van de Zaan een prachtig terras, met een vrij uitzicht op de Gortershoek.

* St. Cathrijnepad 1—2
Het werk nadert zijn voltooiing. Het pad zal zeer waarschijnlijk in dit jaar geheel afgebouwd en opgeleverd worden.

* Kalf 52
Ook het kleine huisje Kalf 52, staande bij het Zonnewijzerspad achter het huis aan het einde (voormalig Mr. Cornelispad) zal in 1966 gereed komen.

* Watermolentje
Ds. J. Verdonk uit Benningbroek zegde ons reeds bij het gereedkomen van de Haremakerij een watermolentje toe. Nu de werken aan de Schans meer gevorderd zijn en voor het zuiver houden van de sloten een zekere doorstroming nodig is, zal het plaatsen van een watermolen de oplossing kunnen geven. De molen werd geleverd „franco Schans”, hetgeen de zaak alleen maar aantrekkelijker maakte. Een definitieve plaats zal nog worden vastgesteld, in overleg met gemeentewerken-Zaandam.

JAARVERGADERING

De Jaarvergadering van 1965 stond in het teken van de Folkloredag die in dat jaar op de Schans is gehouden. Medegedeeld werd dat op die dag ruim 40 nieuwe leden werden ingeschreven.

In deze vergadering werden de aftredende bestuursleden de heren D. de Boer en J. Kaal bij acclamatie herkozen. De heer Kaal zal het foto-archief beheren.

De heer F. Engel van Wormerveer boeide de aanwezigen door de vertoning van dia's over de Folkloredag, waaraan hij zelf nog toevoegde opnamen van vogels en bloemen in de Kalverpolder.

Een donkere schaduw en droeve bijzonderheid in dit bericht is, dat de heer Engel ons in maart is ontvallen. Zijn nagedachtenis zal bij ons in hoge ere blijven.

BERICHTEN

Gireren van contributie

Bij het groeien van het ledenaantal nemen de werkzaamheden van de penningmeester toe.

Help hem door Uw contributie 1965/1966 te gireren op postgiro 42940, Nutsspaarbank Zaandam, boekje 9343.

Bewaarmap voor ons orgaan

Er kunnen nog bestellingen worden aangenomen op deze bewaarmap, die gemaakt is van papier uit de molen „De Schoolmeester” à f 2,50.

Bestellingen bij de secretaris of telefonisch bij de voorzitter. Tel. Zaandam 64840.